

ELEMENTE SLAVE IN NECROPOLA DE LA BANDU DE CIMPIE

După concluziile recente, aşezarea slavilor în masă pe teritoriul Moldovei şi Munteniei a început încă în secolul al VI-lea iar în Transilvania pe la mijlocul secolului al VII-lea, după dispariţia grupului arheologic de tip Bandu-Vereshmort din regiunea văii Mureşului mijlociu ¹.

Cunoscînd importanţa pe care au avut-o slavii în procesul de formare a limbii şi poporului român, merită o atenţie deosebită şi studierea condiţiilor istorice în care a început aşezarea lor pe teritoriul Transilvaniei.

După cum se ştie dominaţia gepizilor asupra regiunii Tisei şi a unor părţi ale Transilvaniei a fost lichidată de avari în anul 567. Avarii propriu-zişi şi-au instalat însă centrul lor de aşezare departe de aici, pe valea Dunării mijlocii ² şi, după datele actuale de care dispunem, nu au exercitat o dominaţie directă asupra Transilvaniei. Menţionăm că acele descoperiri răzleţe, aparţinînd unei populaţii de călăreţi, care apar aici către mijlocul secolului al VII-lea ³, nu pot fi atribuite avarilor propriu-zişi, ci unor grupuri de cuturguri fugari, venite de lângă Tisa, care, după eşecul răscoalelor pornite împotriva avarilor, s-au retras în parte către răsărit, pînă în centrul Transilvaniei ⁴.

Prin urmare nu dominaţia avară a fost obstacolul care a stat în calea aşezării slavilor în Transilvania. De altfel chiar dacă ar fi fost o reali-

¹ M. Comşa, *Pătrunderea şi aşezarea slavilor pe teritoriul R.P.R. între secolele VI—X în Istoria României*, I, 1960, p. 728—747.

² L. Kovrig I., *Contribution au problème de l'occupation de la Hongrie par les Avars*, în *ActaArch*, 1-4, 1955, p. 163 şi urm.

³ K. Horedt, *Contribuţii la istoria Transilvaniei în secolele IV—XIII*, 1958, p. 87—88; Bakó G., *A mezőbándi temető népének és anyagi kultúrájának eredetéről* (Despre originea populaţiei cimitirului de la Bandu de Cîmpie şi a culturii sale materiale), în *AE*, 1, 1960, p. 26.

⁴ Bakó G., *op. cit.*, p. 26—27, 31; Pentru atribuirea mormintelor cu oase de cal de la Bandu a se mai vedea şi: I. Kovrig, J. Korek, *Le cimetière de l'époque avar de Csáka*, în *ActaArch*, 1—4, 1960, p. 296; menţionăm însă că nu putem accepta părerea autorilor după care am avea de-a face cu un grup bulgar sosit înainte de anul 567, deoarece cimitirul datează dintre anii 600—650, iar mormintele cu oase de cal, după analiza planului arheologic (vezi: Bakó G., *op. cit.*, p. 23—26, 30—31), aparţin fazei sale tirzîl, posterioară anului 630.

tate, această dominație n-ar fi împiedicat așezarea slavilor, așa cum n-a împiedicat-o nici în alte părți. În concluzie, putem crede că obstacolul îl constituia prezența pe valea Mureșului mijlociu a populației reprezentate prin grupul arheologic de tip Bandu-Vereșmort, cu caracter parțial

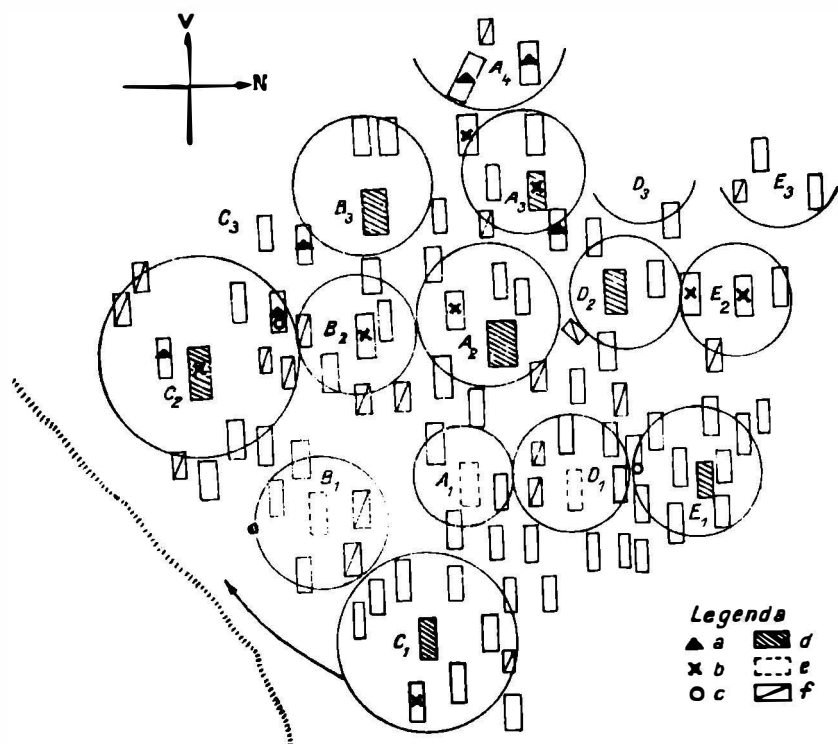

Fig. 1. — Planul sectorului gentilic, sud-vestic, din necropola de la Bandu de Cîmpie. a, oase de cal; b, arme; c, tigaie de tip slav; d, morminte centrale ale grupurilor familiale patriarhale; e, morminte centrale absente, reconstituite în mod ipotetic; persoane decedate înainte de întemeierea cîmîtirului ori în depărtare; f, morminte de copii, inclusiv (12—14 ani); A, B, C, D, E, cele cinci familii patriarhale; 1, 2, 3, 4, generațiile consecutive. Săgeata indică locul unde ar fi trebuit să se afle grupul C 1.

germanic, care se afla probabil în dependență nominală față de formația politică avară¹.

Această constatare poate fi valabilă însă numai pentru centrul Transilvaniei. În ce privește regiunile periferice, unde prezența acestei popu-

¹ Concluziile noastre cu privire la originea ei: Bakó G., *op. cit.*, p. 28—29, 31.

lații nu este atestată, acolo așezarea slavilor a putut începe și mai devreme, la o dată ce va trebui stabilită în viitor prin noi cercetări arheologice.

Evenimentele dintre anii 631—637 au determinat însă schimbări importante și pentru regiunile centrale ale Transilvaniei.

În această vreme cutururii, veniți din sud-estul Europei ca aliați ai avarilor, profitând de slăbirea puterii acestora, s-au răsculat de două ori încercând să-și asigure supremația¹. În aceste răskoale au fost angrenate în mod firesc și alte populații, nemulțumite de politica de asuprirea avarilor.

Așa de exemplu mărturiile care ne stau la dispoziție arată că și populația grupului arheologic de tip Bandu-Vereșmort a participat la evenimentele vremii. Aceasta rezultă pe de o parte din faptul că în sectorul gentilic, sud-vestic, al necropolei de la Bandu, în mormintele posterioare anului 630, frecvența armelor crește considerabil și, pe de altă parte, dintr-un amănunt care rezultă din analiza planului arheologic, al acestei necropole².

Această analiză arată că la Bandu se înmormintau două ginți, una în sectorul sud-vestic, cealaltă în sectorul nord-estic (fig. 1 și 2). Ginta sectorului sud-vestic, care ne oferă date mai concludente în această direcție avea cinci familii patriarhale. Pe axul central al sectorului se înmormintă familia cea mai bogată, firește familia șefului de gintă, iar în stînga și dreapta ei cite două familii mai sărace. După obiceiurile vremii fiecare generație își deschidea noi grupuri de morminte³.

Din studiul sectorului sud-vestic rezultă că, la grupurile posterioare anului 630, numărul mormintelor de adulți scade simțitor față de grupurile anterioare acestei date; și anume la grupurile la care lipsesc mormintele cu oase de cal scăderea atinge procentul de 50 %⁴, iar la care acestea sînt prezentate, procentul este de circa 30 %⁵.

Deoarece înmormintarea mai continuă și în generația următoare — după cum arată grupurile A_4 , C_3 , D_3 , E_3 — nu se poate presupune părăsirea cimitirului în acel moment. Prin urmare scăderea se poate explica numai prin faptul că o parte dintre membrii acestei generații au murit în altă parte, participînd la o campanie. Generația respectivă fiind posterioară anului 630 trebuie să ne gîndim la participarea ei la luptele din acea vreme. Luînd în considerație asocierea unor elemente cuturgure, fugare în urma eșecului răskoalelor — asociere atestată prin apariția mormintelor cu oase de cal, la Bandu, în grupurile de după anul 630⁶ —

¹ K. Horedt. *op. cit.*, p. 64—65.

² În perioada anterioară anului 630 numai în două morminte întîlnim arme, iar în perioada posterioară în șase (fig. 3).

³ Bakó G., *op. cit.*, p. 23—25, 30—31.

⁴ Familiile E și D, comparînd grupurile E_1 , D_1 cu cele E_3 , D_3 (fig. 1).

⁵ Familiile A și C, comparînd grupurile contemporane A_3 , C_1 cu cele A_5 , C_3 (fig. 3).

⁶ Apariția acestor morminte și, împreună cu ele, a unor obiecte aparținînd culturii materiale a populațiilor de călăreți din epoca avară timpurie, nu se poate explica printr-o influență externă, ci numai prin asocierea acestei populații. Un argument în plus este și acela că mormintele cu oase de cal, acolo unde apar constituie un plus de populație, în raport cu mormintele familiale unde sînt absente. De asemenea ele apar, cel puțin în parte ca elemente străine, izolate în cadrul mediului dominant de tip Bandu. De exemplu mormîntul nr. 44 se deosebește net de cele de tip Bandu atît prin orientare, cît și prin întregul lui inventar. Pentru demonstrarea adopțiilor acestor elemente vezi: Bakó G., *op. cit.*, p. 27.

putem considera că și această populație a participat la evenimentele vremii, nu alături de avari, ci împotriva acestora, trimițând și ei un grup în luptele ce au avut loc probabil lângă Tisa. Ca aliați ai avarilor ar fi

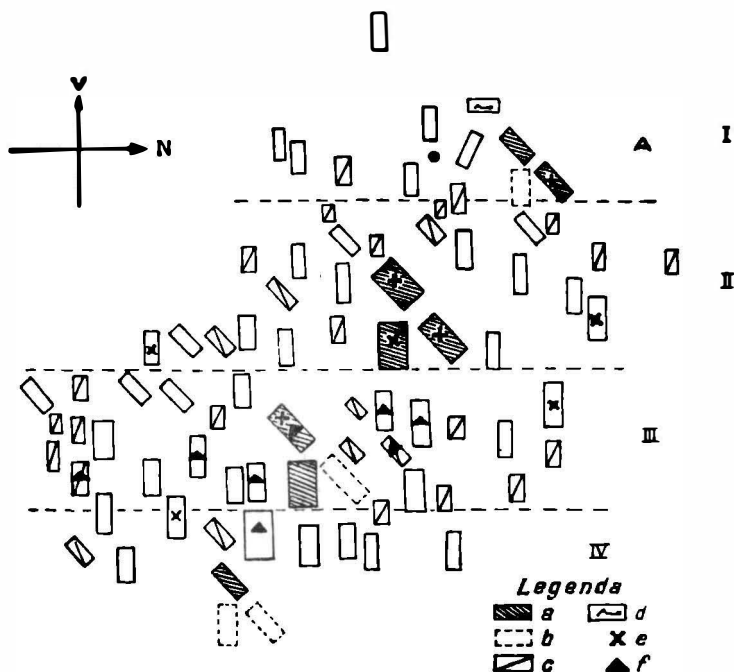

Fig. 2. — Planul sectorului gentilic, nord-estic, din necropola de la Bandu de Cîmple. a, mormintele conducătorilor familiilor patriarhale, constituind nucleele generațiilor consecutive; b, morminte absente ale nucleelor centrale reconstituite în mod ipotetic; c, morminte de copii, inclusiv 12—14 ani; d, înmormintare chirclă. Fiind lipsită de inventar, nu se știe dacă aparține acestei epoci ori este mai veche; e, arme; f, oase de cal; I, II, III, IV, generațiile consecutive. A. Flancul stîng al primei generații absente. Trebuie să avem de-a face aici cu locul unei familii mai vîrstnice la care prima generație a decedat înainte de întemeierea cîmîtirului. Mormîntul șefului acestei familii lipsește și din nucleul central al primei generații.

fost exclus ca acești cuturguri să fi căutat refugiu tocmai la populația de la Bandu.

După cum am mai spus, răscoalele au fost însă înfrînte de avari, iar regiunea Tisei a fost readusă sub ascultarea lor. Pe semne însă că avari erau prea slăbiți pentru a se putea îndrepta și împotriva Transilvaniei, care prin fortificațiile sale naturale era o regiune greu de ocupat.

Aceasta rezultă limpede, pe de o parte, din faptul că nici la această dată nu apar aici urmele arheologice specifice avarilor propriu-zisi¹, iar, pe de altă parte, din faptul că — după mărturiile cimitirului de la Bandu — populația de aici care a participat la răscoale și cuturgurii fugari au trăit mai departe nestingheriți încă 15—20 de ani².

În concluzie, evenimentele dintre anii 631—637 au avut pentru Transilvania două urmări importante. În primul rînd s-a lichidat supremația nominală a formației politice avare asupra acestei regiuni, în al doilea rînd populația grupului arheologic de tip Bandu-Vereșmort a scăzut în așa măsură încît nici prin asocierea unor cuturguri fugari nu s-au putut recupera pierderile decît în proporție cu totul neînsemnată; dar și aceasta numai la unele familii.

Datorită acestui din urmă fapt s-a deschis, puțem crede, și calea pentru așezarea slavilor în centrul Transilvaniei.

Începuturile așezării slavilor în centrul Transilvaniei, încă în această vreme, adică încă în faza tîrzie a cimitirului de la Bandu, sînt dovedite arheologic.

După cunoștințele noastre actuale cel mai vechi monument arheologic de tip slav din Transilvania, databil cu precizie, provine chiar din cimitirul de la Bandu. În mormîntul nr. 24 de aici, alături de oase de cal și o cataramă cu placă de fixare, s-a găsit și o tigaie de lut aparținînd tipului caracteristic culturilor slave răsăritene Luka-Raikovețkaia-Hlincea I, Romen-Borșevo³.

Tigaia, de dimensiuni mici, cu pereți scunzi, a fost modelată cu mîna și arsă, în exterior roșiatică, iar în interior negricioasă. Fundul era inegal netezit, iar peretele ornamentat la bază cu împunsături făcute cu bețisorul, ornament caracteristic și exemplarelor găsite în alte părți (de exemplu la Morești)⁴.

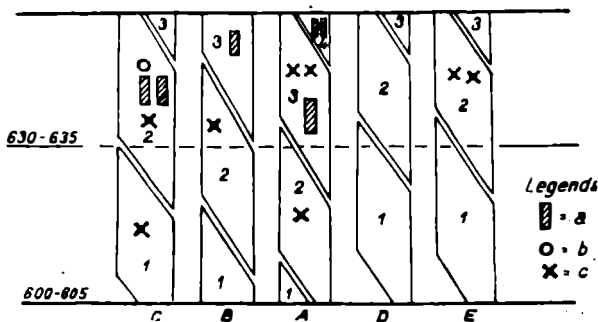

Fig. 3. — Schema cronologică a grupurilor familiale ale sectorului sud-vestic din necropola de la Bandu de Cîmpie. a, morminte cu oase de cal; b, tigaie de tip slav; c, morminte cu arme.

¹ Este vorba de scărițele de șa cu ochiul despărțit de arc și lucrat separat, virfuri de sulță cu tocul ornamentat cu creștături, zăbale cu bare laterale în formă de S, originare din Asia Centrală: L. Kovrig. I., *op. cit.*, p. 163 și urm.; în Transilvania din toate acestea nu apare decît scărița de șa amintită, dar și aceasta numai răzlet și în cadrul descoperirilor din jurul anului 700 (K. Horedt, *op. cit.*, p. 76), care constituie însă o problemă aparte de cea tratată aici.

² Bakó G., *op. cit.*, p. 29, 31.

³ Kovács St., *A mezőbándi ásatások (Săpăturile de la Bandu de Cîmpie)*, în *Dolgy Cluj*, IV, 1913, p. 304—305, fig. 27/1—1a.

⁴ K. Horedt, *Șantierul arheologic Morești*, în *SCIV*, 3—4, 1955, p. 646, fig. 3/3.

Pentru încadrarea cronologică a piesei amintim că mormintul nr. 24 aparține unui grup familial care, pe baza analizei planului arheologic, datează din faza târzie a cimitirului, aproximativ dintre anii 630—650.

Tigăile de acest tip sînt frecvente și în descoperirile secolului al VII-lea din Moldova și Muntenia¹. Cum însă aceste modeste piese n-au putut constitui obiectul unor schimburi desfășurate la distanțe mari este evident că exemplarul de la Bandu n-a putut ajunge aici pe această cale din regiunile extracarpătice, ci a fost preluat de la unele grupuri slave așezate în apropiere, în centrul Transilvaniei.

Tigăi de acest tip se mai cunosc de altfel în Transilvania și la Morești (situat la numai 8 km de Bandu² și un fragment la Moldovenești³. Aceste exemplare au fost încadrate de obicei în categoria ceramicii de tip Cipău-Sf. Gheorghe, din jurul anului 700, atribuită unor slavi răsăriteni, care s-au așezat mai întîi în regiunea Tisei superioare, de unde s-au strămutat apoi, parțial, în Transilvania, asociindu-li-se populațiile de călăreți ale epocii avare târzii, care își fac apariția în această vreme în sud-vestul Transilvaniei⁴.

Este însă de menționat că la Cipău-Sf. Gheorghe, după cunoștințele noastre, nu s-au găsit tigăi de acest tip⁵ și că ele nu au fost sesizate nici în ceramica de la Gherla, aparținătoare probabil aceleiași categorii⁶.

Cercetările în acest domeniu fiind încă în faza incipientă nu putem stabili cu precizie dacă tigăile amintite sînt caracteristice sau nu și ceramicii de tip Cipău-Sf. Gheorghe. Oricare ar fi însă rezultatul cercetărilor viitoare în această direcție un lucru pare a fi limpede de pe acum, și anume că, după cum arată exemplarul de la Bandu, ele au apărut în Transilvania încă înaintea ceramicii de tip Cipău-Sf. Gheorghe.

Pe această bază n-ar fi exclus ca și exemplarele de la Morești, găsite separat de ceramica de tip Cipău-Sf. Gheorghe apărută și aici⁷, să reprezinte un orizont arheologic anterior acesteia, aparținător unor grupuri slave venite direct din răsărit, care după mărturia exemplarului de la Bandu au sosit încă în faza târzie a cimitirului de aici.

Desigur cele arătate în legătură cu tigăile de la Morești constituie deocamdată doar o ipoteză de lucru, care va trebui lămurită în viitor.

Aceasta nu modifică însă concluziile trase cu privire la cimitirul de la Bandu, pe baza cărora putem admite că așezarea slavilor în centrul

¹ P. Diaconu, *Observații asupra ceramicii din sec. XII—XIII de pe teritoriul orașului București*, în *SCIV*, 2, 1958, p. 452—454, fig. 4/1; M. Petrescu-Dîmbovița, *Șantierul arheologic Hlincea-Iași*, în *SCIV*, 1—2, 1954, p. 237; B. Mitrea, B. Clmpina, Gh. Diaconu, *Șantierul Suceava-Cetatea Neamțului*, în *SCIV*, 1—2, 1954, p. 315.

² K. Horedt, *op. cit.*, p. 646, fig. 3.

³ M. Comșa, *Slavii pe teritoriul R.P.R. în secolele VI—IX în lumina cercetărilor arheologice*, în *SCIV*, 1, 1959, p. 70.

⁴ M. Comșa, *op. cit.*, p. 69—70.

⁵ *Ibidem*, p. 70.

⁶ Orosz E., *Ősebertani adatok Erdélyből (Date paleoantropologice din Transilvania)*, în *OTTÉ*, XXIII, 1901, p. 31.

⁷ K. Horedt, *Șantierul „Așezări slave în regiunile Mureș și Cluj”*, în *SCIV*, 1953, p. 337, fig. 17/1—5.

Transilvaniei a început în faza târzie a existenței acestui cimitir, adică între 631—650.

Nu este exclus chiar, ca sub presiunea acestor grupuri slave din ce în ce mai numeroase, precum și prin trecerea puterii politice în mâna lor, populația grupului arheologic de tip Bandu-Vereșmort, foarte slăbită în urma evenimentelor dintre anii 631-637, să fi părăsit regiunea văii Mureșului mijlociu pe la mijlocul secolului al VII-lea.

Menționăm însă că în ceea ce privește devastarea propriu-zisă a cimitirului de la Bandu, aceasta nu poate fi legată de evenimentele vremii și nu are nimic comun cu încetarea înmormintărilor. Mărturiile care ne stau la dispoziție arată că devastarea a avut loc cu circa 30—40 de ani după încetarea înmormintărilor, și deci trebuie legată de alte evenimente, poate de acelea de la sfârșitul secolului al VII-lea ¹.

G. BAKÓ

СЛАВЯНСКИЕ ЭЛЕМЕНТЫ НА МОГИЛЬНИКЕ В БАНДУ ДЕ КЫМПИЕ

РЕЗЮМЕ

На основании недавних исследований был сделан вывод, что славяне начали оседать на территории Молдовы и Валахии уже в конце VI в., а в центре Трансильвании позднее, в середине VII в., из-за присутствия там носителей культуры Банду-Верешморт, этой частично германской народности, находившейся, вероятно, в номинальной зависимости от аварской политической формации.

Восстания кутургов против аваров в 631—632 гг., а также в 637 г. вызвали важные перемены и в центральной Трансильвании.

Прежде всего, как показывает исследование археологического плана могильника в Банду, носители культуры Банду-Верешморт, также, по-видимому, принимавшие участие в восстании, понесли большие потери. Во-вторых, было ликвидировано формальное господство аваров в Трансильвании.

Эти события положили начало процессу заселения славянами центра Трансильвании.

О том, что славяне начали оседать в долине среднего Муреша уже в это время, свидетельствует и появление глиняной сковороды восточно-славянского типа в погребении № 24 поздней фазы могильника в Банду.

Сковороды этого типа находили уже в Морешти и Молдовенешти (также в Трансильвании). Их датировка еще не достоверна, не исключено, однако, что и они относятся к указанному периоду.

На основании существующего материала можно заключить, что славяне начали оседать в центре Трансильвании в период 632—650 гг.

¹ Bakó G., *op. cit.*, p. 29—30, 31.

ОБЪЯСНЕНИЕ РИСУНКОВ

Рис. 1. — План юго-западного родового участка могильника в Банду де Кымпие: а, кости коня; б, оружие; с, скворода славянского типа; д, центральные погребения патриархальных семейных групп; е, предполагаемое расположение отсутствующих центральных погребений лиц, умерших до сооружения могильника или далеко от поселения; ф, погребения детей, до 12—14 лет. А, В, С, D Е, пять патриархальных семейств. 1, 2, 3, 4, последующие поколения.

Стрелка указывает место, где должна была находиться группа СІ.

Рис. 2. — План северо-восточного участка родового могильника в Банду де Кымпие:

а, погребения глав патриархальных семей, составляющие ядро последующих поколений; б, предполагаемое расположение отсутствующих погребений центральных ядер; с, могилы детей до 12—14 лет; д, захоронение в скорченном положении; так как отсутствует инвентарь, неизвестно, принадлежит ли оно той же эпохе или более древней; е, оружие; ф, кости коня. I, II, III, IV, последующие поколения.

А. Погребения на левой стороне участка первого поколения отсутствуют. Вероятно, речь идет о месте более древнего семейства, первое поколение которого скончалось до основания могильника. Могила главы этой семьи отсутствует и в главном ядре первого поколения.

Рис. 3. — Хронологическая схема семейных групп юго-западного участка могильника в Банду де Кымпие: а, погребения с костями коня; б, скворода славянского типа; с, погребения с оружием.

TRACES SLAVES DANS LA NÉCROPOLE DE BANDU DE CÎMPIE

RÉSUMÉ

Les résultats de ses dernières recherches ont suggéré à l'Auteur la conclusion que l'installation des Slaves en Moldavie et en Valachie a débuté dès la fin du VIe siècle et en Transylvanie vers le milieu du VIIe siècle, ce retard étant dû aux hommes de la civilisation du type de Bandu-Vereshmort, représentant une population partiellement germanique qui se trouvait probablement en dépendance nominale de la formation politique avare.

Les révoltes des Koutourgours contre les Avars en 631—632 et 637 entraînèrent des modifications importantes aussi pour le centre de la Transylvanie.

En premier lieu, comme le montre l'analyse archéologique de la nécropole de Bandu, la population appartenant à la civilisation du type Bandu-Vereshmort, qui participa probablement elle aussi aux soulèvements, subit de lourdes pertes. En second lieu, la suprématie, fût-elle formale, des Avars en Transylvanie fut liquidée.

Le résultat de ces événements fut que la voie fut ouverte aux Slaves qui s'établirent au centre de la Transylvanie.

Le début de l'établissement des Slaves dans la vallée du Mureș moyen dès cette époque est attesté aussi par l'appartition d'une poêle

mobile en terre cuite du type slave de l'est dans la sépulture n° 24 appartenant à la phase tardive de la nécropole de Bandu.

On a encore trouvé des poêles de ce type en Transylvanie, à Morești et à Moldovenesti. Elles ne sont pas encore datées avec certitude, mais il n'est pas exclu qu'elles proviennent de la même période.

Le matériel existant permet de déduire que les Slaves commencèrent à s'établir dans la Transylvanie centrale entre les années 632 et 650.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — Plan du secteur gentilice sud-ouest de la nécropole de Bandu de Cîmple.
a, ossements de cheval; b, armes; c, poêle du type slave; d, tombes centrales des groupes de familles patriarcales; e, tombes centrales absentes et reconstituées hypothétiquement. Individus décédés avant la création du cimetière ou dans une autre localité; f, tombes d'enfants, y compris ceux de 12 à 14 ans; A, B, C, D, E, les cinq familles patriarcales; 1, 2, 3, 4, les générations consécutives;

La flèche indique l'endroit où aurait dû se trouver le groupe C₁.

Fig. 2. — Plan du secteur gentilice nord-est de la nécropole de Bandu de Cîmple.
a, tombes des chefs des familles patriarcales constituant les noyaux des générations consécutives; b, tombes absentes des noyaux centraux reconstituées hypothétiquement; c, tombes d'enfants, y compris ceux de 12 à 14 ans; d, ensevelissement accroupi. Faute de mobilier, on ignore s'il appartient à cette époque ou est plus ancien; e, armes; f, ossements de cheval; I, II, III, IV, les générations successives. A. Flanc gauche absent de la première génération. Il doit s'agir ici de la place réservée à une famille plus vieille dont la première génération décéda avant la création de la nécropole. La tombe du chef de cette famille manque aussi du noyau central de la première génération.

Fig. 3. — Schéma chronologique des groupes familiaux du secteur sud-ouest de la nécropole de Bandu de Cîmple.

a, tombes renfermant des ossements de cheval; b, poêle du type slave; c, tombes renfermant des armes.

